

Eindrapportage Kennis op Maat Definitief versie december 2021

Algemene gegevens	
KoM-nummer	KoM21011
Titel	Gebiedsgerichte kansen voor natuurinclusieve landbouw (SIA-project (PVG.DZ20.INCL.001))
Missie / MMIP	Dit project draagt bij aan de volgende KIA-missies van de Topsector Agri&Food 2021=2024: ☐ A5 ☐ B4 ☐ C1/2/4 ☐ D3
Uitvoerende WR-instituten	Wageningen Economic Research, Wageningen Environmental Research
Projectleider WR (naam + emailadres)	Marijke Dijkshoorn-Dekker, Marijke.dijkshoorn@wur.nl
Penvoerder (namens private partijen)	nvt
Projectleider SIA-project	Ron Methorst, R.methorst@aeres.nl
Startdatum	01-04-2021
Einddatum	30-04-2024

Kern van het KoM-project

- Doel, doelgroep, partners (*nog allemaal aan boord?*), aanpak

Doel: Er is veel bekend over de transitie naar natuurinclusieve landbouw, echter versnelling en opschaling van deze transitie blijft ingewikkeld. Opgaven zijn vaak per gebied verschillend en voor veel kennis geldt dat deze generiek is en daarmee niet gebied specifiek. Ofwel, voor een specifiek gebied is een vertaalslag nodig de context van dat gebied. De vraag is hoe kunnen gebiedsorganisaties en agrarische MKB'ers de concrete kansen en knelpunten bepalen voor de versterking van natuurinclusieve landbouw in de ecologische, economische, sociale en institutionele context van het gebied?

Doelgroep: Collectieven, agrarische ondernemers, beleidsadviseurs

Partners: Vier groene hogescholen Aeres Hogeschool, HAS Green Academy, Van Hall Larenstein en Inholland samenwerkend in het Centre of Expertise Groen. Daarnaast zijn betrokken: de brancheorganisatie BoerenNatuur, MBO vertegenwoordigd door Terra college, Wageningen Research en initiatiefnemende organisaties van een achttal casussen, hieronder vallen agrarisch collectieven, gebiedscoöperaties/provincie en gemeentes.

Aanpak: In de eerste fase is gestart met een analyse vanuit wetenschappelijke literatuur om een overzicht te maken van mogelijke succes- en faalfactoren die invloed hebben op het succes of falen van een transitie naar NIL. Deze zijn vanuit een multi-level en multidimensionaal systeemperspectief vertaald naar gebiedsgerichte sleutelvariabelen voor natuurinclusieve landbouw. Deze sleutelvariabelen zijn vervolgens gevalideerd in de praktijk om te bepalen of de set van sleutelvariabelen compleet was en of de verwoordingen van de variabelen voldoende aansluiten bij, of herkenbaar zijn in, de praktijk. Hiervoor zijn diepte-interviews uitgevoerd met trekkers van verschillende praktijkvoorbeelden verdeeld over het land en zijn de sleutelvariabelen samengebracht

in een totaal tabel. Vervolgens is deze tabel vertaald naar een eerste concept 'praatplaat'. De uitkomsten hiervan zijn besproken in twee verschillende expertsessies, waarbij feedback is verkregen op de aansluiting van de sleutelvariabelen bij hun praktijk en de praktische bruikbaarheid van het instrument 'praatplaat'. Als vervolgstap is er een overzicht gemaakt van bestaande tools (bijv. voor het uitvoeren van een actorenanalyse, netwerkanalyse, ketenanalyse, impactanalyse), die te gebruiken zijn in het gebiedsproces. In het project is gewerkt met een achttal gebiedscasussen verspreid over Nederland met onderzoekers en studenten van de partners (werkpakket 2). In dit deel van het project is in en met de praktijk gewerkt om de randvoorwaarden voor succesvolle toepassing op te halen en de prototypes van producten te testen. In de laatste fase van het project (werkpakket 3) is op basis van de ontwikkelde kennis van werkpakket 1 en werkpakket 2 een vertaling gemaakt van de opgedane kennis en inzichten naar praktijkgerichte, toepasbare kennis en producten voor praktijk en onderwijs.

Wageningen Research heeft in alle fasen een bijdrage geleverd, dit varieert onder andere in het bijdragen aan literatuurstudies, analyse, toolsinventarisatie, ontwerpen van sessies met partners en/of studenten, meedenken in uitvoering en ontwerpen van uiteindelijke op te leveren producten als reviewen van teksten.

- Bijdrage aan de MMIP (in één korte kernachtige zin) Het voorstel draagt bij aan meerdere missies, met name MMIP A5 Biodiversiteit in de kringlooplandbouw. De verbinding van dit KoM-project met het SIA-Voedsel & Groen project vormt een goede basis voor samenwerking met het groene HBO.

Resultaat / terugblik

- Wat is er concreet opgeleverd?
De bijdrage van WUR is verweven met het gehele project waarbij zowel een conceptuele bijdrage (meedenken tijdens het hele proces) als ook fysieke bijdrage geleverd is (meewerken aan deelproducten en bijeenkomsten)
 - Bijeenkomsten met bijdrage van Wageningen Research
 - Ongeveer 16 fysieke en/of online bijeenkomsten met alle partners en/of studenten
 - Minimaal 10 fysieke of online bijeenkomsten van subwerkgroepen
 - 2 expertmeetings
 - 1 leer- en ontwikkelmiddag met professionals uit de praktijk
 - Green Deal Onderwijs natuurinclusieve landbouw: workshop op de landelijk dag met gebruik van het gebiedsvenster
 - Landelijke dag Boerenatuur 2024: lancering eindproduct en workshop met verschillende gebiedsactoren gekoppeld aan een projectevaluatie met het projectteam
 - Minimaal 2 bijeenkomsten voor afstemmen met derde partijen (Terra College als vertegenwoordiger van het groen MBO, Boerenatuur)
 - Sparringpartner voor de activiteiten binnen de praktijkcases van werkpakket 2
 - Welke producten zijn opgeleverd en waar zijn die (online) te vinden (in ieder geval GKN-link)
 - Methorst, R. et al., 2024. Gebiedsvenster Natuurinclusieve landbouw: een interactieve pdf om inzicht te krijgen in kansen voor natuurinclusieve landbouw in jouw gebied. Het brengt middels een praatplaat specifieke kansen en belemmeringen in kaart. Daarnaast reikt het tools aan om die ondersteuning kunnen bieden in het overwinnen van belemmeringen en het

- benutten van kansen. Inspiratie kun je halen uit casusgebieden in heel Nederland. <https://edepot.wur.nl/640396>
- Huntjens, P., Akker, J. van den (2022) Sleutelvariabelen voor Gebiedsgerichte aanpak Natuurinclusieve Landbouw: een multilevel en multi-dimensionaal systeemperspectief. Dit rapport bevat een literatuurstudie, deze vormt de basis voor het gebiedsvenster. <https://edepot.wur.nl/644522>
 - Schaap, A., & Eweg, R. (2023). Relevante variabelen uit de praktijk voor de implementatie van natuurinclusieve landbouw. Wat leert de praktijk ons over de sleutelvariabelen voor gebiedsgerichte kansen voor NIL? De literatuurstudie is gevalideerd op basis van een casusanalyse en 2 expertmeetings. <https://edepot.wur.nl/644523>
 - Akker, M.C. van den, Methorst-Zijlstra, B. (2024) De onderzoeker als vertaler - maakproces van het Gebiedsvenster Natuurinclusieve landbouw. Aeres Hogeschool Dronten, februari 2024. De literatuurstudie is met de praktijkvalidatie vertaald in een praatplaat met sleutelvariabelen, wat de kern vormt van dit document. <https://edepot.wur.nl/644524>
 - Validatie en ontwerpproces Gebiedsvenster. <https://edepot.wur.nl/645904>
 - Achtergrondinformatie verdiepend. <https://edepot.wur.nl/645905>
 - 8 Centre of Expertise digitale nieuwsbrieven (te vinden via <https://coegroen.nl/project/gebiedsgerichte-kansen-voor-een-natuurinclusieve-landbouw-1>)
 - Versie gebiedsvenster voor het groene HBO en het MBO onderwijs <https://edepot.wur.nl/657179>
- Wat was het bereik en effect bij MKB-ers, studenten, etc? Zowel kwalitatief als kwantitatief.
 - De verschillende prototypes van het Gebiedsvenster zijn gebruikt in verschillende gebiedsprocessen richting natuurinclusieve landbouw. Casusgebieden zoals Hilverboeren, Schokland, BoerenNatuur Flevoland, Midden Delfland Land van Altena, rivierklimaatpark Ijsselpoort, 't Klooster de Marke en Noordest Fryslan. Hierbij zijn verschillende gebiedsactoren, zoals boeren, gebiedsmanagers en collectieven, ondersteund in het transitieproces richting natuurinclusieve landbouw.
 - Het gebiedsvenster is in verschillende expertsessies gevalideerd met verschillende actoren waaronder adviseurs, docent(onderzoekers), onderzoekers, coaches, agrarische collectieven, boeren, terreinbeherende organisaties. Het gaat hier om in totaal 40 + betrokkenen vanuit deze diversiteit aan achtergronden.
 - Studenten zijn tijdens de projectperiode ingezet om onderzoek te verrichten in het kader van het Gebiedsvenster. Dit droeg bij aan de ondersteuning van het gebiedsproces en hun eigen ontwikkeling. Het gaat om 120 studenten
 - Het gebiedsvenster Natuurinclusieve Landbouw heeft veel bekendheid gekregen op de Natuurinclusieve landbouw onderwijsdag november 2023, de COE Groen dag van november 2023 en op de landelijke dag van BoerenNatuur in maart 2024. Op deze manier zijn zowel onderwijsorganisaties (zowel bestuurders als teamleiders en docenten) als ook beleidsorganisaties (ministeries en provincies) als praktijkorganisaties (alle collectieven, TBO's en adviesbureau's) bereikt. Belangrijk om te vermelden is dat BoerenNatuur op

haar jaarlijks event ruimte heeft ingepland om het Gebiedsvenster zowel kort op het hoofdpodium aan te kondigen als in een sessie van 5 kwartier te presenteren. Deze dag (15 maart 2024) is daarmee de formele oplevering van het definitieve gebiedsvenster.

- Het gebiedsvenster Natuurinclusieve landbouw is vertaald naar onderwijs materiaal voor zowel het HBO als het MBO <https://edepot.wur.nl/657179>
 - BoerenNatuur heeft via een nieuwsbericht informatie over het Gebiedsvenster verspreid onder hun relaties. Ook de partners hebben dit gedaan met verschillende nieuwsbrieven evenals via de nieuwsbrieven en kennisplatforms van Groen Kennis Net. De netwerken zijn groot en divers, waardoor een kwantitatieve bepaling van het effect niet te maken is. De actoren die bereikt zijn alle groen onderwijs, alle collectieven voor agrarisch natuurbeheer, de TBO's, provincies, ministerie van LNV, adviesbureau's. Een fysiek exemplaar van het Gebiedsvenster is gedrukt (500 exemplaren) die actief zijn verspreid onder de diverse doelgroepen.
 - De partners hebben via verschillende nieuwsberichten het gebiedsvenster onder hun relaties verspreid.
- Succes story (of ervaring) vanuit perspectief van een vertegenwoordiger van de doelgroep.

De belangrijkste indicator voor succesvolle inbedding van dit project is de mate waarin BoerenNatuur het product heeft omarmd en actief heeft verspreid onder de aangesloten collectieven. BoerenNatuur is de koepelorganisatie van de 40 collectieven voor agrarisch natuurbeheer en heeft een belangrijke centrale rol in de kennisontwikkeling en ontsluiting richting de praktijk van de collectieven. BoerenNatuur heeft als consortiumpartner het project mede aangevraagd, met als belangrijk doel voor hen om de verbinding met groen onderwijs te versterken. Zij onderschreven de doelstelling. In de uitvoering is de projectgroep vervolgens aan het werk gegaan en dit heeft het prototype opgeleverd van het eindproduct, de praatplaat in de eerste versie. Dit product is besproken met BoerenNatuur, een spannend moment, sluit het product aan bij de wensen en doelen van hen, als dit het geval is zullen zij actief de verdere ontwikkeling en verspreiding ondersteunen. Als het niet voldoende aansluit in taal en praktische bruikbaarheid zullen ze dit in veel mindere mate doen. Dat het daadwerkelijk gelukt is om een product te maken dat aansluit bij hun eigen werk en doelen is te zien in de actieve medewerking om ons Gebiedsvenster te kunnen presenteren op de jaarlijkse BoerenNatuurdag, waar alle 40 collectieven plus een groot aantal netwerkpartners elkaar ontmoeten. Tijdens de opening van deze dag mocht de projectleider, Ron Methorst, kort op het hoofdpodium het product aankondigen en vervolgens is er een werkbijeenkomst van 5 kwartier geweest met een volle zaal mensen om het product daadwerkelijk te leren kennen. Wouter Hakkeling van BoerenNatuur is gesprekspartner van ons project (whakkeling@boerennatuur.nl).

Reflectie

KoM is bedoeld om onderzoeksresultaten door te vertalen naar handelingsperspectief voor (toekomstig) MKB-ers.

- Wat werkte goed en wat werkte minder? Vanuit perspectief van de doelgroep en vanuit perspectief WR.
 - Hoe functioneerde het consortium? Positieve punten en leerpunten.

- Het consortium heeft goed samengewerkt en daarbij een voor de praktijk een heel bruikbaar en goed ontvangen eindproduct opgeleverd inclusief een goede vertaling voor toepassing in het groen onderwijs. Belangrijk hierin was dat het gelukt is om als projectteam een helder en gezamenlijk beeld te hebben van de doelgroep, dit is gelukt door dit concreet te maken in twee 'persona's': Marjan en Gert. Marjan en Gert werken bij een collectief en hebben overzicht en inzicht nodig om goed aan te kunnen sluiten bij het gebiedsproces, hoe zorg je dat je daarin de dingen doet die daadwerkelijk effect gaan krijgen en hoe zorg je dat je in beeld krijgt waar de prioriteiten liggen. Ofwel: het is gelukt om vanaf het begin na te denken over de doelgroep, voor wie je het doet. Waar landt het product? En toekomstige gebruikers zo snel mogelijk betrekken en enthousiast maken. En het is gelukt 'Marjan en Gert'- denken door te voeren in alle fasen van het project. Binnen het projectteam werd 'Marjan en Gert' de verbindende schakel waardoor we vanuit de abstracte kennis de link konden leggen naar praktijktoepassing.
 - Fysieke bijeenkomsten met alle partners waren belangrijk om te zorgen dat dezelfde aanpak werd gehanteerd en niet iedereen een eigen spoor koos. Dit leverde ook veel inspiratie op. Dit geldt ook voor het kijken in de keuken van verschillende gebiedscases die een rol speelden in het project. Belangrijk hiervoor was een actieve kerngroep die het geheel bewaakte, lijnen uitzette en deze met de groep lectoren en projectleiders afstemde. Vervolgens werden deze lijnen met de complete werkgroep van het project ook concreet gemaakt.
 - Het opzetten van "taakgroepen" per doel zorgde ervoor dat er een goede menging ontstond in de projectgroep en niet meer vasthing aan een van de onderwijsinstellingen. Daarnaast maakte het de verantwoordelijkheden duidelijk.
- Welke (kennis)producten scoorden goed qua bereik, welke minder? Waardoor komt dat?
 - Het gebiedsvenster is enthousiast ontvangen door de doelgroep. Het toepassen van het gebiedsvenster in verschillende praktijkcases, middels expertsessies en workshops voor gebiedsactoren bevestigde dat het een concreet en praktisch product is geworden, makkelijk en hanteerbaar in gebruik. Het geeft gebiedsactoren snel inzicht in concrete kansen en knelpunten voor de versterking van natuurinclusieve landbouw van een gebied. Dit vanuit ieders perspectief. Het leent zich voor het voeren van een dialoog met elkaar en biedt tevens ook aanknopingspunten en tools. Ook leent het zich goed voor het gebruik binnen het onderwijs, zowel voor HBO als voor het MBO, waarvoor een aangepaste versie is gemaakt, hanteerbaar binnen de lessen.
 - Is er samengewerkt met het onderwijs? Hoe werkte de samenwerking met het onderwijs?
 - De inzet van WR werd zeer gewaardeerd zeker om het project elke keer een stap verder te zetten/een boost te geven.
 - Goed om te melden dat dit een van de eerste SIA projecten was met een KOM betrokkenheid, waardoor het ook een leerproces was, hoe we elkaar goed kunnen versterken. Bij de start van het project zomer 2021 is de inzet van WUR belangrijk geweest om 'snelheid' te krijgen in het project. Juist in de zomervakantie als docent-onderzoekers even weinig energie meer beschikbaar hebben (na afloop van het studiejaar) was er bij WR capaciteit beschikbaar om een grondige basis analyse vanuit literatuur te doen. Dat gaf het project een belangrijke versnelling in de startfase.

- Dit project is weer veel geleerd over het samenwerken als instellingen in praktijkonderzoek. Er was een plan, gestoeld op een praktijkbehoefte met een activiteitenplan dat geschreven was in de ontwikkelfase. Een plan dat gaandeweg het project daadwerkelijk moet gaan 'leven' en bijsturing nodig heeft. De samenwerking tussen de hogescholen en met WR is hierin goed verlopen. Door als WR onderdeel uit te maken van het kernteam, het hele proces goed bespreekbaar te maken, actief mee te denken en opties aan te reiken, heeft WR een goede bijdrage kunnen leveren. Uiteindelijk hebben we bereikt dat we als team voor eenzelfde doelstelling werkten.
 - Belangrijk was ook tijdig erkennen dat het maken van een goed product gewoon tijd en aandacht en ook voldoende doorlooptijd vraagt. Een idee bedenken is noodzaak, een idee ook breed in een werkgroep vanuit diverse organisatie uitwerken vraagt meer dan een e-mail schrijven met een beschrijving van het idee. Er is een proces nodig waarin de project groep 'eigenaar' wordt van het idee en de ontwikkelstappen daarin concreet voor zich ziet en uitvoerbaar acht. Dit is goed gelukt in dit project.
 - Belangrijk voor de succesvolle samenwerking was ook het elkaar wederzijds willen begrijpen en begrip hebben voor ieders eigen organisatie-effect. Voor hogescholen is de zomerperiode uit de aard van de organisatie er een van rust. De flexibiliteit van WR is in deze periode groter. Tegelijk is voor WUR richting einde van het kalenderjaar een periode met grote werkdruk.
 - De kennis van WR had nog beter benut kunnen worden als Wageningen ook nog meer betrokken was geweest in het meedenken in de verschillende gebiedscasussen rond elke hoge school, dus het meekijken in elkaars keuken. Soms bleken er achteraf gezien uitdagingen te zijn in vraagarticulatie, wat kunnen hoge scholen zelf en wat niet. Dit is niet altijd teruggelegd bij Wageningen Research.
 - Het project was een tweejarig project, het is uiteindelijk 3 jaar geworden, oa vanwege Covid. Kijkend naar het project als geheel, is deze 3 jaar doorlooptijd gewoon ook nodig om een product als wat gemaakt is te maken.
- Zijn er suggesties voor verbetering van de huidige KoM-regeling?
 - Nee, voor dit project heeft de KoM regeling een belangrijke en waardevolle bijdrage geleverd.
 - Tips & tricks en Do & Don'ts voor volgende KoM-projecten.
 - Verbind met mensen die goed ingevoerd zijn in het onderwerp
 - Maak een plan en tegelijk: een plan is niet in beton gegoten
 - Denk vanuit praktijkgebruikers, in welke context hebben zij de kennis nodig, voor welk doel en welke manier van aanbieden van de kennis past bij hen
 - Besteed voldoende tijd aan de vertaalslag naar een werkbaar instrument, een goed idee is 1, grondig uitwerken vraagt veel tijd en aandacht, plan dit in
 - Accepteer dat een idee niet zomaar overgedragen is, dat vraagt actief tijd om het te laten 'landen' in het brede projectteam

Financiën over totale looptijd*

Projectfinanciering (EXCL BTW in €)	begroot	realisatie	Realisatie-%	Cofin %
-------------------------------------	---------	------------	--------------	---------

	totaal	totaal		
Totaal bijdrage bedrijven <i>in kind</i>	€	€%	
Totaal bijdrage bedrijven <i>in cash</i>	€	€%%
Bijdrage publieke financiering (WR capaciteit)	€ 95.000	€ 95.000	100%%
TOTAAL (excl. BTW)	€ 95.000	€95.000	100%	

*N.B. In dit overzicht is alleen het KOM project weergegeven. Voor het SIA gedeelte contact R.methorst@ares.nl

Eindrapportage toesturen aan kennisopmaat@wur.nl uiterlijk 2 maanden na afronding van het project.

NB: de rapportages worden online beschikbaar via de KIA-, GKN- en Kennisonline websites